Erindringsmaskinen © Forlaget Columbus og forfatteren 2013

På sporet af nogle anderledes historier ...

Af Geert A. Nielsen

Den følgende tekst har i en tidligere – lidt anderledes – version været offentliggjort i tidsskriftet NOTER nr. 196, *marts 2013.*

Når jeg har valgt også at lægge mine overvejelser ud på nettet i denne ændrede form sker det for at dele viden med flere. Samtidig vil jeg søge at understrege, hvad mikrohistoriske tilgange og en større sproglig og visuel opmærksomhed kan åbne op for i en historiefaglig kontekst.

Læserne kan vælge at betragte teksten som en direkte introduktion til at arbejde med „Erindringsmaskinen" (2013), der rummer et bredt sammensat tekst- og billedstof til Anderledes Danmarkshistorier. I netop den forbindelse er det selve præsentationen af og kommentarerne til arbejdspapiret med anvisninger på en fremgangsmåde ved analyse af især fiktive tekster, som står i centrum for opmærksomheden.

Men teksten vil i virkeligheden mere end det. Jeg forestiller mig således, at den kan fungere som en ikke alt for vanskelig introduktion til nogle historie- og kulturfaglige begreber og fremgangsmåder, der bevæger sig udenfor den klassisk-moderne kildekritiks begrænsende rammer.

I min bestræbelse for med større dybde at studere fortiden og fortælle om det levede og oplevede liv fandt jeg inspiration i

- *mikrohistoriske studier*
- *erindringskulturel forskning – og i*
- *sprog- og litteraturfagenes tætte analysearbejde med det uendeligt små og store i det enkelte undersøgte udsagn.*

Alt dette er selvfølgelig ikke kommet til mig som en åbenbaring. Jeg trækker blot på indsigter og fremgangsmåder, som er vokset frem i den internationale forskning i historie, kultur og samfundsforhold gennem snart mere end halvtreds år.

Gennem min fortælling forsøger jeg at åbne døren udad og introducerer nogle teoretiske positioner og tilgange til historieforskning og -skrivning, der nok er kendt, men ikke særlig indarbejdet i de faglige miljøer herhjemme og (måske) derfor heller ikke i historieundervisningen.

Samtidig med, at jeg præsenterer og kommenterer nogle strategier for, hvordan man med udbytte kan udvide kildebegrebet og komme tættere på den personlige og kollektive erindringsdannelse, fortæller jeg også metodehistorie. I det sidstnævnte perspektiv kan teksten anvendes som et metodefagligt supplement til en gennemgang af kildekritikkens abc i selve historieundervisningen. En anden mulighed er at bruge min

introduktion i f.eks. almen studieforberedelse, hvor den så kan medvirke til at udvide den faglige horisont og bygge bro til tæt samspil med en lang række andre fag.

Til en start vil jeg nemlig vove den påstand, at den mest nærliggende vej til at fastholde og videregive det, vi fornemmer, sanser og erfarer, går gennem sproget og fortællingen.

Min tilskyndelse til at arbejde med historiske spor, fortællemønstre og erindringsdannelse fik et særligt boost, da jeg i den proces, hvor jeg samlede materiale til og redigerede „Erindringsmaskinen", for alvor opdagede, at erfaringer fra såvel mikrohistoriske som erindringskulturelle studier viste sig at korrespondere overbevisende med de indsigter, forskningen i narratologi (fortælleteknik) og tekstanalyse i bredere forstand kunne stille til rådighed – også for historikere.

Vi kan, som virkeligheden ser ud, umuligt adskille den konstruktion, historikere ofte kalder „den store historie" fra alle de småhistorier, som den bestandigt bliver vævet eller filtret sammen af og med. Eller som den amerikanske erindrings- og kulturforsker Marita Sturken udtrykker det:

> *Hverken personlig erindring, kulturel erindring eller historie eksisterer indenfor klart definerede grænser. Tværtimod kan erindringskomponenter nogle gange overføres fra et område til et andet, hvorved de både kan skifte betydning og sammenhæng. Således kan personlige erindringer undertiden indordnes i historien, og elementer af kulturel erindring kan forekomme i samspil med historiske beretninger. Et enkelt eksempel: Overlevende efter voldsomme, traumatiske historiske begivenheder fortæller ofte, at de som tiden går, får stadig vanskeligere ved at skelne deres personlige erindringer fra forestillinger, der udspringer af populærkulturens fortællinger. Mange veteraner fra 2. verdenskrig har således oplevet, at episoder fra Hollywoods krigsfilm har blandet sig – eller rodet sig sammen – med deres egne personlige minder. På grund af disse former for overglidninger i det, vi husker, lader en præcis skelnen mellem personlig erindring, kulturel erindring og historie sig ikke foretage.*

Marita Sturken: *Tangled Memories – The Vietnam War, the AIDS Epidemic, and the Politics of Remembering,* University of California Press, 1997, side 6 – oversat af Geert A. Nielsen

Lige her og nu *begynder selve fortællingen ...*

Aktuelt befinder historiefaget i en situation, hvor det vil vinde ved at øge opmærksomheden på hverdagslivet, sproget og alle de fortællinger, som viser sig at forbinde den mikrolille historie med den store.

Ved at øge ikke mindst lydhørheden overfor, hvad de umiddelbart mindst sandsynlige kilder fortæller, får vi muligheden for at komme tæt-

tere på virkeligheden – og på sporet af alt det spændende, som en mere overfladisk tekstlæsning aldrig rigtigt trænger ned i eller ind til.

I jagten på at begribe og forklare den komplekse fortid, vi interesserer os for, vælger *jeg* her at udvide undersøgelsesfeltet.

Det sker ved at inddrage fiktion og tekster af alle slags, men ikke mindst ved at gå til kilderne og alle historiefortællingerne med inspiration fra teorier og analysemetoder, der er udviklet i en lang række andre fag.

Den tætte tekstlæsning og anvendelse af viden fra andre fag stiller krav og kræver vejledning eller *indsporing,* som det hed med et gammelt udtryk fra jægernes verden.

Derfor denne lille indføring i lidt af det, der skal til for at arbejde mere fokuseret med sprog og kultur, fremstillingsform, diskurs, fortælleteknik og samtidig pege på nogle begreber til brug i en analyse og tydning af forskellige udtryksformer.

Læg i øvrigt allerede her mærke til nøgleordene – spor, jagt, indsporing – der alle refererer til menneskelig praksis og forståelsesformer, der rækker udover det, vi kan fastslå som objektive kendsgerninger, men som ikke desto mindre har været og er af vital betydning for menneskers liv i naturen og i samfundet.

Faktisk talt *har historiefaget en fortid, hvor selve det at fortælle var kernen i det hele …*

Der var engang, hvor historie først og fremmest blev betragtet som fortællekunst. Traditionelt – og det vil sige helt fra oldtiden og til midten af 1800-tallet – var det kravet og forventningen, at den gode historiefortæller skulle afdække fortiden, men på en og samme tid skulle fortælleren også belære, underholde og indføre sine tilhørere og læsere i noget, som i kraft af fortællingen kunne blive til en fælles forestillingsverden.

I løbet af 1800-tallet blev historie både et etableret universitetsfag og et skolefag. Og i den proces gik der ikke lang tid, før det moderne videnskabsfag bevidst bragte sig i en position, hvor det, for at styrke sin anseelse i forhold til andre fag, bestræbte sig på at efterligne naturvidenskabernes måder at arbejde på så meget som muligt. Al sand og eksakt viden måtte herefter baseres på observation, erfaring og faktatjek.

Dette gennembrud for et såkaldt *positivistisk* videnskabssyn fik følger: Mens den historiske forskning fuldt og helt koncentrerede sig om at nå frem til sikre kendsgerninger afstod den samtidig fra at forholde sig til andet og mere end det 100% dokumenterbare.

Interessen for det eksakte blev altafgørende. I kampen for at vinde anseelse som *rigtig* moderne videnskab afstod de allerfleste historikere nu fra at fortælle om deres resultater på en spændende måde. Måske skete

den ændring, fordi form og kendsgerninger ellers kom til at stride for meget mod hinanden. Under alle omstændigheder blev konsekvensen, at de historiske fremstillinger blev mærket af, at fantasiens sproglige kilder næsten tørrede ud.

Så længe det positivistiske videnskabssyn dominerede, måtte historikeren begrænse sit undersøgelsesfelt og indtage en position, der lignede den, dommeren og juryen har i en retssal.

Undersøgelsen af den enkelte kildetekst som vidneudsagn koncentrerede sig først og fremmest om at fastslå, hvor troværdig afsenderen (vidnet) syntes at være. Derefter handlede det, hvad jeg har nævnt, om at udlede sikre (faktuelle) kendsgerninger af kildeudsagnet. Og til sidst – efter afhøring af flere vidner – faldt historikerens og *historiens dom* formuleret i et tørt og nøgternt sprog.

Alt dette fik også betydning for, hvad det var for typer af tekster, som kom i betragtning som pålideligt historisk kildemateriale.

Opskrift på en kildesamling
med fokus på det faktuelle

Historiske kildematerialer kom herefter normalt til at bestå af ikke-fiktive tekster eller såkaldt *sagprosa* – f.eks. af et udvalg af juridiske og politiske dokumenter samt beretninger, der tydeligt og direkte vedrørte den fortidige virkelighed.

Alle andre former for fortællinger blev som hovedregel siet fra af de ovennævnte grunde.

I netop den optik, hvor det i alle fag drejede sig om at ligne de succesrige naturvidenskaber så meget som muligt, nyttede det selvfølgelig heller ikke at inddrage fiktion i historikerens arbejdsfelt. For fiktive tekster var alt andet lige i familie med løgn, fordi de var *opdigtede*.

Satsningen på det med sikkerhed dokumenterbare og faktuelle styrkede som nævnt fagets anseelse som videnskab. Til gengæld førte den øgede skepsis i undersøgelsen af kildestoffet samtidig til et kulturtab. Historikerne syntes næsten helt at glemme, at deres fag dybest set byggede på fortællinger, og på det at fortælle videre.

Et langstrakt farvel til positivismen

Allerede i starten af 1900-tallet blev positivismen udfordret.

I psykologien – eller nærmere bestemt i psykoanalysen – i antropologien samt i sprog- og litteraturfagene blev det efterhånden tydeligt, at menne-

skevidenskaberne begyndte at betragte sig selv som *fortolkningsvidenskaber,* der interesserede sig for andet end for det rent faktuelle.

I lyset af dengang nye teorier om f.eks. det underbevidste i den menneskelige psyke – og om sprog som koder eller sociale systemer af tegn – kunne de moderne fortolkningsvidenskaber nå nye, interessante og relevante, men ikke nødvendigvis 100% sikre resultater.

Konsekvensen af den vending blev, at også historikere oplevede at kunne vælge mellem at begrænse sig til det fuldstændigt faktuelt tjekkede, men måske ikke så spændende – eller vælge at gå ad nye veje.

Denne sidstnævnte mulighed førte dem billedligt talt bort fra dommerrollen og på opdagelsesrejse i fortællinger om fremmede verdener – eller på jagt efter spor, indicier og forskellige andre tegn og koder, der kaldte på at blive tydet og fortolket.

Den nævnte nyorientering i videnskaberne om mennesker, samfund og kultur påvirkede også historiefaget internationalt, men af en eller anden grund gik opgøret med positivismen ikke særlig hurtigt i Danmark.

Tværtimod, faktisk … Det blev et endda meget langstrakt farvel. Med en betydelig skepsis har danske historikere gennem de seneste ti til tyve år begrænset sig til at tale om *den sproglige* eller *litterære vending* som sære fremmede fænomener, de selv ret nødigt ville tage til sig og lære af.

Udover det faktiske … *med et forsøg på at afdække trægbedens årsager*

En god typisk dansk forklaring på den konstaterede skepsis overfor faglig innovation kunne ligge i påstanden om, at historie af natur er et forsigtigt og lidt konservativt fag.

At det ikke holder, fremgår tydeligt af de mange eksempler på faglig nytænkning og brug af andre fags teorier og metoder, der præger den historiske forskning og historieskrivning internationalt.

I Danmark har situationen indtil næsten nu set anderledes ud, men forandringer synes også her at være på vej.

Når det store ryk kommer så sent, skyldes det, at næsten alle danske historikere gennem de sidste hundrede år er blevet undervist i tekstkritik, kildelæsning og metode ved brug af professor Kristian Erslevs lille bog *Historisk Teknik* fra 1911.

Den nærmest lammende autoritet, som denne lille bog har haft i generationer, udgør et lærerigt stykke faghistorie.

Mens andre fag med ret stor omløbshastighed har udskiftet gamle bøger og erstattet dem med nye, har danske historikere, når metodedebatten

gik højt, begrænset sig til at diskutere, hvorvidt Erslev stod fast på positivismens grund – eller om hans formuleringer især i bogens anden udgave fra 1926 indeholdt åbninger, der kunne tydes i retning af at være udtryk for en fortolkende tilgang til historien som en mere åben menneske- og samfundsvidenskab.

Aktuelt ser det ud til, at tingene vender – ikke mindst fordi historie som fag er udsat for et konkurrencepres, hvor det må kæmpe for at overbevise omverdenen om sin relevans.

Når udfordringen er blevet så tydelig, skyldes det ikke mindst, at ikke-historikere gennem medierne er lykkedes med at bruge historisk stof og fortælle langt mere underholdende og personligt engageret om fortidige forhold og hændelser, end historikerne selv har for vane at gøre.

Så hvis historie skal bestå og samtidig forny sig, må fagets udøvere både arbejde mere fokuseret med selve det at fortælle og med at trænge dybere ned og ind i andre fortælleres forestillinger.

Det betyder, at faget må være indstillet på at lade sig inspirere af ikke mindst antropologiske studier af det levede og oplevede liv – og af indsigter og undersøgelsesmetoder fra sprog-, kommunikations- og litteraturforskningen.

På opdagelse – i virkeligheden og gennem sproget

I netop den sidstnævnte forbindelse byder de fiktive genrer på oplagte muligheder, men også på den faglige udfordring, som ligger i at tilegne sig og anvende færdigheder og metoder fra andre fag.

Skønlitterære tekster og egentlig alt, hvad der er opdigtet, har nemlig det ekstra potentiale, der kommer af at kunne folde en hel livagtig mikroverden ud for læsernes øjne.

Skønt ikke alt er sandt, men netop fundet på, kan fiktive tekster godt fortælle os noget vigtigt, sandsynligt eller plausibelt om fortiden eller om senere forståelser af den.

Hvis historikeren en gang imellem mestrede at skifte spor fra dommerrollen til f.eks. at tage antropologens, detektivens, lægens, psykoanalytikerens, drømmetyderens, litteraturforskerens eller jægerens tilgange til indicier, symptomer, symboler, spor eller andre tegn med i betragtning, ville meget blive anderledes.

Den fornyelse, der kommer af – i overført forstand – at kunne skifte spor og lære af andre fag og forestillingsverdener, åbner i virkeligheden historie for den nytænkning og dynamik, der har præget sprog- og kulturvidenskabernes udvikling siden århundredskiftet 1900.

Den slags levendegørelse af alverdens historier og forestillinger, som fiktion også repræsenterer, bidrager i virkeligheden til at udvide vores personlige og faglige horisont.

Ofte vil det være sådan, at selv den mindste detalje kan vise sig at pege på væsentlige sammenhænge og forklaringer, der forud for opmærksomheden på dem havde været skjult for vores øjne.

Ledetråde til anderledes tilgange *stiller her især skarpt på selve det at fortælle*

Resten af denne tekst fokuserer på, hvad inddragelsen af fiktive tekster kræver, og hvad den kan bidrage med.

I netop denne sammenhæng undlader jeg derfor at gå nærmere ind i f.eks., hvordan antropologiske feltstudier, kulturanalyse og kulturforståelse kan give inspiration til historie. Jeg uddyber heller ikke, hvordan retorik og diskursanalyse ellers byder på relevante undersøgelsesværktøjer, begreber og nye tilgange til arbejdet med kildetyper, som historikere allerede arbejder med og kender så godt i forvejen. Her vil jeg i det følgende begrænse mig til at kommentere, hvad de litterære fag kan stille til rådighed af erfaringer og inspiration.

Anvendelsen af læseteknikker og begreber fra litterær analyse og fortolkning rummer nemlig potentialer og perspektiver, der også rækker ud over det at beskæftige sig med fiktion.

På nogle områder – specielt hvad angår synsvinkelbrug og billedsprog – kan en øget opmærksomhed i kombination med nogle ganske få centrale begreber levere værktøjet til at trænge dybere ind i en lang række brugstekster og fortællinger i alle former og genrer.

Basal viden om, hvad det vil sige at *fortælle* har ligeledes direkte relevans, når vi selv skal fortælle historie eller når vi skal forholde os til forskellige historikeres forskellige måder at fortælle og dermed formidle historisk indsigt på.

Den styrke, der kommer af at kunne stille ultraskarpt på teksternes sprogbrug, kan næppe overvurderes. Netop opmærksomheden på den betydningsbærende detalje bliver ofte afgørende, når det handler om at nå til en tydning eller tolkning af helheden og dermed af sammenhængen bag netop det historiske problemfelt, vi i det konkrete tilfælde har fokuseret vores opmærksomhed på.

Med andre ord … her følger nu nogle konkrete ledetråde til arbejdet med det udvidede tekst- og kildemateriale. Som allerede berørt i Marita Sturken-citatet (side 2) indgår fiktion ofte i det erindringsarbejde, vi alle sammen bevidst såvel som ubevidst udfører.

Arbejdspapir til fiktive tekster

Anvisninger på en fremgangsmåde

Læs først teksten igennem.

* Tag notater for at fastholde dit umiddelbare indtryk: Hvad handler teksten om? Hvad er væsentligt?
* Undersøg derefter om du kan gøre iagttagelser, som underbygger dit første indtryk. Ellers må du justere din forhåndsopfattelse, fordi du er blevet klogere ...
* Start analysen dér, hvor tekstens indhold og sprogbrug springer lige i øjnene på dig – og gå så videre derfra ...

Skemaet herunder udpeger nogle centrale områder til en nærmere undersøgelse. Det er imidlertid ikke hensigten, at alle analyser skal starte ovenfra og følge skemaet hele vejen ned.

Begynd i stedet netop dér, hvor du selv oplever, at teksten indbyder til at gå på jagt ...

Ordforklaringer til skemaet og selve den tekst, du arbejder med kan du søge hjælp til på http://ordnet.dk/

Komposition	Hvordan er teksten opbygget? · Logisk eller associativ opbygning?
Tekstens univers	Beskriv det fiktive rum: · Tid · Sted · Personer · Situation Er rummet *realistisk* eller *fantastisk* (dvs. *eventyragtigt* eller *magisk*)? Hvor konkret eller abstrakt virker skildringen?
Fortæller	Alle fiktive tekster har en skjult (= en implicit) fortæller. I nogle tekster optræder også en synlig (eksplicit) *jeg*- eller *vi*-fortæller. Gå nærmere på fortællerens position ved at undersøge: · Fortællerens vidensniveau. Er fortælleren alvidende – eller er det muligt at præcisere, hvor grænserne for fortællerens viden går? · Synsvinkelbrug: Hvordan – og i hvilket omfang – anvender fortælleren *indre* – eller *ydre* syn, *tilbagesyn* – eller *medsyn?* · Fortællerholdning. Er den skjulte fortæller solidarisk med bestemte personer – og i hvilket omfang bakker den skjulte fortæller den synlige jeg- eller vi-fortæller op?

Tid som betydnings-faktor	Hvordan er balancen mellem *beretning* og *beskrivelse?* Hvor langt et tidsforløb strækker teksten sig over? Hvordan er *fortælletempoet* – og forholdet mellem *fortælletid* og *fortalt tid?* Springer teksten i tid – eller er den *kronologisk* opbygget? Hvad betyder disse forhold for læserens oplevelse og forståelse af teksten som helhed?
Forløb og handling	Hvordan starter teksten og hvordan bygger den forløbet op? Hvilke ændringer sker undervejs? Hvor ligger vendepunktet/vendepunkterne?
Tekstens temaer og motiver	Hvilke problemkredse beskæftiger teksten sig med?
Sprogbrug og stiltræk Disse iagttagelsesfelter kan føre direkte over i *diskursanalyse* og *retorik*	Hvordan bruger teksten et *synligt sprog,* der afviger fra *normalsproget?* Hvad er virkningerne? Se nærmere på anvendelsen af *troper* (billedsprog): · Metaforer (og sproglige planbrud) · Symboler · Samspillet mellem neutrale og følelsesladede ord Hvilke stil*figurer* – f.eks. gentagelser, paralleller, modsætninger – opererer teksten med? Og hvilken betydning får de?
Hvordan spiller alle disse forhold sammen – og hvad betyder det for helhedsopfattelsen af teksten?	

Erfaringer med overførselsværdi *fører her læseren fra den enkelte tekst til en større sammenhæng*

Den skærpelse af opmærksomheden på selve teksterne, som den skitserede fremgangsmåde lægger op til, har en direkte overførselsværdi. Sprog- og genrebevidsthed spiller nemlig en vigtig rolle, når vi beskæftiger os med historiske fremstillinger eller selv fortæller historier. Allerede Aristoteles fastslog i 300-tallet før vores tidsregning, at velformede historier altid havde en begyndelse, en midte og en slutning. Samme A var også overbevist om, at rigtigt gode fortællere burde begrænse sig til at fortælle én historie ad gangen …

Hvis vi i lyset af denne oldgamle lærdom og de erfaringer, vi selv gør os med tekstanalyse og fortolkning, begynder på en ny fortælling, sker der noget væsentligt. Pludselig befinder vi os i kulturel kontekst, hvor historiefortælling og -skrivning handler om noget andet og mere end overførsel af faktuel information. Og bagefter bærer vi personligt og kollektivt noget af det, vi har fået fortalt, videre.

Værktøjerne til tæt tekstlæsning – og arbejdet med at afdække, hvordan vi oplever, det vi læser og hører om, viser sig at åbne muligheder for at stille nye og anderledes spørgsmål og krav til de historiske fremstillinger.

Det er i øvrigt ikke erfaringer af hel ny dato.

I virkeligheden har filosoffer og idehistorikere, der har beskæftiget sig med historieskrivningens historie – eller *metahistorie* – i hvert fald siden 1920'erne været optaget af at undersøge, hvad de enkelte historikeres valg af emnefelt og fortællemåde kom til at betyde for deres værker og for læsningerne af dem.

Denne interesse for fortælleformer og deres forskellige funktioner har medført, at nogle historikere er begyndt at søge inspiration hos og udveksle erfaringer med sprog- og litteraturforskere.

Dette samspil på tværs af fag har den virkning, at historikere gennem studiet af sprog, sprogbrug og fortælleformer opnår større indsigt i, hvordan meningsbærende sociale betydningssystemer fungerer og forandrer sig.

Strukturalismen – dvs. de videnskabelige teorier og metoder, der beskæftiger sig med tingenes (her sprogets og fortælleformenes) indre *strukturer* og sociale funktioner – åbner mulighed for tætte tekstanalyser og lige så dybgående undersøgelser af alle de andre kode- og kommunikationssystemer, der binder mennesker og samfund sammen.

Det centrale i tilgangen er, at analyserne giver afkald på at forklare, hvordan strukturerne oprindelig er opstået. Fokus ligger på, hvordan de fungerer og undervejs forandrer sig.

Tydning af strukturerne som tegn

Med andre ord: I dette perspektiv kommer historikere til at virke som tegntydere og fortællere. Den enkelte tekst – og det samme gælder for billeder og film – kan opfattes som et mikrounivers(er), hvor de sproglige, visuelle og litterære tegn skal afkodes og fortolkes af historikeren, før denne selv kan fortælle videre.

Strukturalismens ambition om at søge enkelheden og systemet bag og i *tingene* (her sprogets og tekstens betydningsbærende tegn) har fået nogle af diskursteoretikere til at mene, at alle historier kan føres tilbage til kun fire fortælletekniske grundformer, der har hver deres sproglige koder og litterære former.

De fire grundformer er i den optik

* den komiske fortælling
* den eventyrlige fortælling
* den tragiske fortælling – og endelig
* den ironiske fortælling.

Måske holder forestillingen om strukturernes og fortælleformernes enkelhed. Noget taler imidlertid for det modsatte – nemlig at den enkelte fortæller selv bevidst eller ubevidst kan skabe sine egne blandingsformer.

Egentlig betyder det ikke så meget, at forestillingen om de fire urformer holder eller ikke. Det må være langt mere betydningsfuldt, at en stærkt øget opmærksomhed på fortælling og fortolkning kan lære os, at beskæftigelsen med historie og den fortidige menneskelige virkelighed begynder … og hele tiden fortsætter i sproget. Og at den øjenåbnende forståelse af en større sammenhæng ofte kan ligge i detaljen, hvor i øvrigt også djævelen siges at gemme sig.

Anvendt litteratur

Clausen, H.P.: „Hvad er historie?“, 1963

Dahl, Ottar: „Grundtrek i historieforskningens metodelære“, Oslo 1965

Erslev, Kr.: „Historisk Teknik“, 1911, 1926

Ginzburg, Carlo: „Spor – om historie og historisk metode“, 1999

Le Goff, J. og P. Nora. „Att skriva historia“, Stockholm 1978

Hansen, Per H. og Jeppe Nevers (red.): „Historiefagets teoretiske udfordring“, 2004

Kjeldstadli, Knut: „Fortiden er ikke hvad den har været – en indføring i historiefaget“, 2001

Kristensen, Bent Egaa: „Historisk metode“, 2007

Mikkelsen, Hanne Guldberg: „Historien og historikerne“, 2000

Mørch, Søren: „Verden som den er“, 2005

Nielsen, Geert A.: „Ledetråde til historisk metode“, 2009, se http://www.forlaget-columbus.dk/fileadmin/user_upload/pdf/Lede_hist.pdf

Olden-Jørgensen, Sebastian: „Til kilderne! Introduktion til historisk kildekritik“, 2001

Simonsen, Dorthe Gert „Tegnets tid. Fortid, historie og historicitet efter ‘den sproglige vending’“, 2003

Sturken, Marita: „Tangled Memories – The Vietnam War, the AIDS Epidemic, and the Politics of Remembering“, 1997

Wiben, Peder (red.): „Historiedidaktik“, 2009